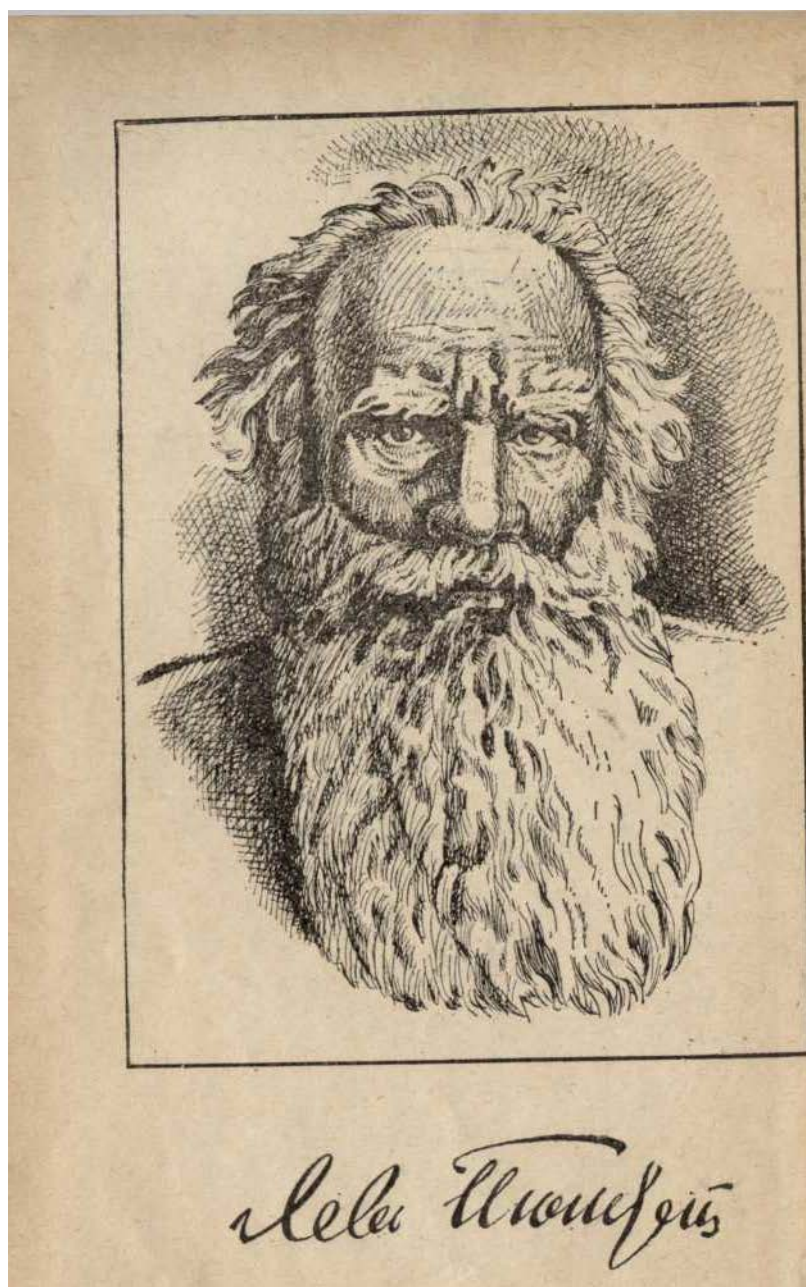

ЛЕВ ТОЛСТОЙ

**КАЗАКТАР
БҮЛДҮРКӨН**

ЛЕВ
ТОЛСТОЙ

Которгон
Шералы Келгенбаев

ФРУНЗЕ
«КЫРГЫЗСТАН»
1988

84 П1 – 44
Т 53

Рецензиялаган *С. Наматбаев*
Көркөмдөгөн *У. Осмоев*

Т $\frac{4702010100-28}{М 451 (17)-88}$ 180 – 88

ISBN 5-655-00170-5

© Издательство «Художественная литература» Москва, 1977. —
Статья иллюстрацин.

© Кыргызча которулду, көркөмдөлдү, «Кыргызстан» басмасы, 1988.

БҮЛДҮРКӨН

Аңгеме

Июнь айынын үлп эткен жел жок, ысык күндөрү эле. Токой койнундагы жалбырактар чыктуу да, калың да, жапжашыл да анда-мында бир жерде кайың менен липанын саргайган жалбырактары гана үзүлүп түшөт. Ит мурундун жыты аңкыган гүлдөрү жайнап турат, токой ичиндеги шалбааларда көйкөлгөн беденин жыты буруксуйт, бийик өскөн калың кара буудай көөлгүп чайпалат, ар кай жери сарала болгон ойдуң жерлерде тартарлар таркылдап бири-бирин чакырат, сулу менен буудай арасынан бөдөнөлөр бытпылдыгын чалып жаагын жанат, токой жактан анда-санда булбул үн безейт да, кайра басылат, күн куйкалап демди кысат. Жолдордо тим жаткан бир элидей чаң капыстан желаргы жүрө калса, бирде оңго, бирде солго удургуп, обого сапырылат.

Дыйкандар курулуштун калганын бүткөрүү, кык ташуу менен алек. Кургап калган шүдүгөрдө алысындын чыгышын күткөн малдын капшыты чыкпай ач. Өңгүрөп мөөрөгөн уйлар менен торпоктор куйруктарын сырайтып, бадачыга жеткирбей качып калган. Жол боюнда жылкы кайтарган балдар көрүнөт. Чөп көтөргөн катынкалач токойдон келатат. Жыгачы кыйылган жерлердеги бадалдарды аралап кыз-кыркындар жарыша бүлдүркөн терип жүрөт. Алар терген бүлдүркөнүн дачада тургандарга алып барып сатат.

Архитектуралык стилде кооздолуп салынган кичине үйлөрдө тургандар жука, таза, кымбат кнйим кийип, кол чатыр көтөрүп, кум төгүлгөн жалгыз аяк жолдордо каалгып басып жүрүшөт же дарактардын, беседкалардын саябасында, кичинекей столдордун жанында ысыктам эзилп, чай же сергитүүчү ичимдик ичип отурушат.

Николай Семенычтын жапжаңы, таптаза мунаралуу, верендалуу, балкондуу, галереялуу татынакай дачасынын теке маңдайында коңгуроолуу үч ат чегилген, ямщик айткандай, «барып-келишине» он беш сом төлөнгөн, петербургдук баринди шаардан алып келген тырашманке турат.

Бул барин — белгилүү либералдык ишмер, ал комитеттердин, комиссиялардын баарына чын берилгенсиген, бирок чын-чынына келгенде нагыз либералдык адрестер үчүн кылдаттык менен жыйылган тартууларга үлүштөш болгон. Ал ар дайым өзүнүн

чолосу түк тийбеген шаардан досуна, бала чактагы жолдошуна жана пикирдешине келген. Ал мында бир сутка гана турат.

Алар негизги заң-закүндөрдү колдонуу жагынан гана бир аз айрымаланат. Петербургдук киши — көбүнчө европалыкка окшош, ал тургай социализмге да анча-мынча кызыгат, өзү иштеген кызматы боюнча эң чоң маяна алат. Николай Семеныч болсо — нагыз орус адамы, славянофильството¹ жан тарткан православдык, миңдеген теше жерн бар.

Алар бак ичинде беш түрдүү даам коюлган дасторкондо отуруп түштөнүштү, бирок күндүн ысыгынан эчтеме деле жей алышкан жок, ошентип, мейман үчүн айрыкча чебердик менен иштешкен кырк сом айлык алчу ашпоз менен анын жардамчыларынын эмгеги текке кетти десе да болот. Жаңы кармалган балык кошуп бышырылган муздак жашылчаны, кооз формада жасалган ар кыл түстөгү жана ар кандай бисквиттер салынып, кумшекер себилип кооздолгон балмуздак гана жешти. Дасторкондо тиги келген мейман, либералдык врач, балдарды окуткан мугалим — Николай Семеныч билгичтик менен ооздуктап турган студент, тайманбас социал-демократ, революционер, Николай Семенычтын зайыбы Мари жана үч баласы отурду, кенжеси пирожное жеди.

Зыяпат саал начар болду, анткени ачуусу чукул аял Мари кенже баласы Гоганин (Николай деген баласын ушундай аташчу; адатта дурус кишилер балдарына ушинтип ат коюп алышат) ичи ооругандыктам бушайман болуп жаткан; анын үстүнө келген мейман менен Николай Семеныч саясаттан кеп салып кирери менен эле тайманбас студент өзүнүн көз карашын айтууда эч кимден тартынбай турганын көрсөткүсү келип, аңгемеге аралаша кетти, мейман унчукпай калды, Николай Семеныч болсо революционердин жаагын жап кылды.

Зыяпатка саат жетиде отурушкан. Андан кийин ашыналар жеңил шарап менен муздак нарзандан ууртап-татып, серүүндөп, аңгеме-дүкөн куруп, верандада отурушту.

Ашыналардын пикир келишпөөчүлүгү оболу шайлоо кандай болууга тийиш, кош баскычтуу болобу же бир баскычтуу болобу деген маселеден билинип турду, ошентип, булардын талашы кызый баштаган кезде, чымын кирбесин деп тор жайып тосуп койгон ашканага, чайга чакырып калды. Дасторкон үстүндө жалы кеп козголду, бирок Марини бул кеп көп деле кызыктырбады, анткени анын бүткүл оюн Гоганин ич оорусунун белгилери ээлеп алган эле. Сөз живопись жөнүндө болду, ошондо Мари декаденттик² живописсте танууга болбой турган бир нерсе бар деп далилдеди. Ал мына ушул учурда декаденттик живописсти дегеле ойлогон эмес, бирок көп ирет айтып жүргөнүн айтып койду. Мейманга мунун таптакыр кажети жок эле, бирок ал өзүн декадентството каршы деп айтып жүрүшкөнүн кулагы чалып калган, ошон үчүн мунун баарын анын өзү декадентство же декадентство эместик менен эч бир иши жок экенин эч ким баамдабагыдай кылып айтып отурду. Николай Семеныч болсо зайыбына көз таштап, анын бир нерсеге капа болуп турганын жана кандайдыр бир чатак иш болушу мүмкүн

¹ XIX кылымдын ортосунда Россиядагы консервативдик улутчул агым.

² XIX кылымдын аягында жана XX кылымдын башында болгон буржуазиялык искусство менен адабияттагы реакциячыл, ындыны өчкөн багыт.

экендигин туйду — мындан тышкары, аялынын айткандарына жана өзүнүн уккандарына кулак салып отуруп эригип кеткен. Мындай кеп кулагына жүз жолу кирип, жүз жолу чыкса керек эле.

Короодогу кымбат коло чырактар менен панарлар жагылды, балдар төшөктөрүнө жатышты, оорулуу Гогага дары берилди.

Мейман, Николай Семеныч жана доктор верандага чыгышты. Малай капкактуу шам жана нарзандан дагы алып келди, анан саат он эки чамасында Россия үчүн маанилүү болгон азыркы мезгилде мамлекет кандай чараларды кабыл алууга тийиш экендиги тууралуу чыныгы, кызуу аңгеме башталып кетти. Экөө тең сүйлөп жатып, чылымды үстөккө-босток тарта беришти.

Дачанын сыртында, дарбазанын жанында ямшиктин жем-чөпсүз турган аттарындагы коңгуроолор шыңгыршыңгыр этет. Тырашманкеде ачка отурган ямщик чал да бирде оозун ачып эстесе, бирде коңуругун кор тартып уктап кетет; ал бир кожоюндун колунда жыйырма жыл күн өткөрдү; ичкиликке жумшаган үч же беш сомдон башка маянасын бүтүндөй үйүнө, инисине салып жиберчү. Ар кайсы дачалардан короздор үн алышып кыйкыра баштаганда, айрыкча коңшу дачадан чыйылдап катуу кыйкырган короздун үнү угулган кезде, мен эсинен чыгып кеткемин го деп күдүктөнгөн чал тырашманкеден түшүп келип, дачага кирди, Ал өзү жеткирип келген тиги бариндин бир нерседен улам жутуп коюп, анан катуу катуу бакылдап сүйлөп отурганын көрдү. Чал чочулап, малайды издеп жөнөдү. Жаркырап топчулуу, ноко бастырылган бешмант кийген малай оозгу үйдө отурган калыбында уктап калыптыр. Ямщик аны тарткылап ойготту. Мурда крепостной дыйкан болгон, эми өз кызматы менен (кызматы пайдалуу болучу — маянасы он беш сом жана төрөлөрдөн жылына чайлык деп жүз сомго чейин алат) өзүнүн кызыл чие жаш балдарлуу — беш кыздуу жана эки эркек балалуу үй-бүлөсүн багып келаткан малай ыргып турду да, үстү-башын оңдоп, кагынып-күбүнүп болгон соң ямшиктин тынчсызданып, кетүүгө уруксат кылууну суранып жатканын айтканы мырзаларга кетти.

Малай кирип келген кез — талаштын абдан кызыган чагы эле. Алардын жанына келген доктор кепке аралаша кетти.

— Орус эли өнүгүүнүн кандайдыр бир башка жолу менен барышына каршымын,— деди мейман. — Эң оболу эркиндик, болгондо да саясий эркиндик керек, баарыбызга белгилүү болгондой, бул эриндик башка адамдардын эң жогорку укуктары сакталган эркиндик болууга тийиш.

Мейман өзү чаташтырып, бир нерсени жөндүү айтпай жатканын туйду, бирок талаштын кызуусу менен ал кандай айтуу керек экендигин жакшыраак эсине түшүрө албады.

— Бул ушундай болот,—деп жооп кайтарды Николай Семеныч меймандын айткандарына кулак какпай. Ал өзүнө өзгөчө жаккан оюн билдирүүнү гана каалап турду. — Бул ушундай болот, бирок башка жол менен — көпчүлүк добуш менен эмес, жалпы макулдук боюнча камсыз кылынат. Дүйнө жүзүнүн чечимин карап көргүлөчү.

— Ай, ушул дүйнө.

— Славян элдеринин бөтөнчө көз карашы бар экенин танууга болбойт,— деди доктор.— Маселен, поляктардын укугу. Мунун жакшыраак экенине көзүм жетпейт.

— Коё туруңузчу, мен оюмду айтып бүтүрөйүн,— деп баштады Николай Семеныч. — Орус элинин өзгөчө касиеттери бар. Бул касиеттер...

Аңгыча уйкусу чала болуп карайлаган Иван келип, анын сөзүн бөлүп жиберди:

— Ямщик кабатыр болуп атат...

— Айтып коюңуз (петербургдук мейман малайлардын баарына «сиз» дечү жана ушуну менен сыймыктанчу), бир аздан кийин жөнөйм. Үстөгүнө да берем.

— Куп болот.

Иван чыгып кеткенден кийин Николай Семеныч өз оюн айтып бүтүрө албады. Бирок мейман да, доктор да бул ойду жыйырма ирет (аларга ушундай сезилген го) уккандыктан, аны төгүнгө чыгара баштады, айрыкча мейман тарыхтан мисал келтирип туруп алды. Ал тарыхты эң жакшы билчү.

Доктор меймандын пикирин кубаттап, билимдүүлүгүнө суктанды жана аны менен таанышып алганына ичинен кубанды.

Узун-сабак аңгеменин созулуп кеткени ушунчалык дейсиң, жолдун аркы өйүзүндөгү токой үстүнөн түн жабуусу сыйрылып, булбул да сайрай баштады, бирок маектешип отургандар дале чылымдарын кайра-кайра түтөтүп, аңгеме-дүкөнүн бүтүрөр түрү жок.

Үй кызматын жасаган жубан чыга келбесе, бул маек улана берет беле, балким. Ал тоголок жетим эле, куу кекиртектин айынан бирөөнүн эшигине жалчы болуп кирүүгө аргасыз болгон. Адегенде көпөстүкүндө турган, ошондо приказчиктин азгырыгына кирем деп, кийин төрөп койгон. Наристеси чарчап калгандан кийин чиновникке малай жүргөн, анын гимназияда окуган уулу бу жубанга акидей асылып жанын койбой койгон соң, Николай Семенычтыкына келип, кызматчы аялдын жардамчысы болуп кирген; айбанча жакындашкысы келе бербеген мырзалар эми артынай түшпөгөндүктөн жана маянасы чеке жылытарлык болгондуктан өзүн бактылуумун деп эсептөөчү. Ал барыня доктор менен Николай Семенычты чакырып жатканын айтууга кирген эле.

«Гогага бирдеме болгон го»,— деди ичинен Николай Семеныч.

— Эмне болуптур? — деп сурады ал.

— Николай Николаевич эмнегедир сыркоолоп калыптыр,— деди жубан. Николай Николаевич дегени, «алар» дегени — ашыкча тамак жеп коюп ичи өтүп жаткан Гога болучу.

— Эми жолго чыгайын,— деди меймин,— таң агарып да калган турбайбы. Отура бергенибизди кара,— деди ал күлүмсүрөп, анан узак отуруп, көп сүйлөшкөнү үчүн өзүн да, өзү менен маек кургандарды да мактагандай түр көрсөтүп, кош айтышты.

Иван бу меймандын чий калпагы менен кол чатырын таппай суй жыгылды, аларды мейман өзү эң эле ыңгайсыз, далдаа жерге коюп койгон экен. Мында Иван андан чайлык тыйын алам го деп үмүтөткөн эле, бирок ар качан бир сомун эч бир аябаган март мейман бул сапар сөзгө алаксып, муну тарс эсинен чыгарып жибериптир, малайга эчтеме бербегенин жолдо баратып гана эстеди. «Мейли, эчтеке эмес»,— деди ал ичинен.

Ямщик ордуна отуруп, божуну колуна алды да, бир жагына кыйшая аттарга камчы үйүрдү. Коңгуроолор шыңгырады. Петербургдук барин өз ашынасынан акылынын тайкылыгын жана жаңылыш пикирде болгондугун ойлоп, жумшак рессордуу арабада селкилдеп кетип баратты.

Аялына дароо бара койбогон Николай Семеныч да так ушундай ойдо болду. «Мына ушу петербургдуктардын оюнун тайыздыгы, ай! Ушу тар чөйрөдөн даале чыга албай жүрүшөт»,— деп ойлоду ал.

Николай Семеныч аялынын бөлмөсүнө кирүүнү кечеңдетти, себеби эми бул кезигишүүдөн эч бир жакшылык күтпөдү. Кептин баары сааттуу бүлдүркөндөн чыккан эле. Кечээ балдар бүлдүркөн алып келишиптир. Николай Семеныч соодалашып отурбастан, чала бышкан эки талинке бүлдүркөн сатып алган. Балдары болсо жүгүрүп келип, жуубай-этпей түз эле талинкеден алып жей башташкан. Мари үйдөн чыга элек болучу. Анан чыгып келип, Гогага бүлдүркөн бергенин укканда, буркан-шаркан түшүп ачууланган, анткени баланын ичи өтүп жүргөн эле. Аялы күйөөсүн, күйөөсү аялын жемелеп кирген.

Ооздорунан жаман сөздөр да чыгып кеткен, аз жерден уруша жаздашкан. Кечээ жуук, айткандай эле, Гоганын ичи өтүп кеткен. Николай Семеныч ушуну менен бүттү го деп ойлогон, бирок доктордун чакырылышы иштин жаман жагына айланганын билдирген.

Ал аялынын бөлмөсүнө киргенде, аялы өзүнүн купулуна толгон, эми болсо эсине түшпөгөн чаарала жибек халатын кийип, доктор менен балдар бөлмөсүндө экен, ал колундагы шам менен горшокту жарык кылып туруптур.

Мурдуна көз айнегин кыстарган доктор ошол горшокту тигиле карап, ичиндеги сасыган быжырак нерсени колундагы куурай менен антарып жатты.

— Ие,— деди ал бир сырдуу кобурап.

— Мунун баарын кылган жанагы балекеттүү бүлдүркөн.

— Бүлдүркөндүн буга кандай тиешеси бар? — деди Николай Семеныч апкарып.

— Тиешеси жокпу? Ошо бүлдүркөнгө минтип чоң тойгузуп койсоң, мен болсом түнү бою уйку көрбөй чыксам, бала да минтип набыт болгону турат. . .

— Кой, антпеңиз, өлбөйт,— деди доктор жылмайып,— анча-мынча висмут ичсин, анан сактык керек. Анан ошо дарыдан беребиз.

— Бала уктап калды,— деди Мари.

— Анда эмесе, ойготпойлу, эртең келем.

— Мейлиңиз.

Доктор чыгып кетти, жалгыз калган Николай Семеныч аялын дагы көпкө чейин тынчыта албады. Ал көзү илинип кеткенде, таң аппак атып калган эле.

Дал ушул мезгилде коңшу кыштактын мужиктери менен балдары түнкү ат кайтаруудан кайтып келе баштады. Кай бирлери бирден ат минген, кай бирлеринин жетелеген жылкысы, ээрчип жүргөн кулундары бар.

Үстүнө чолок тон, башына картуз кийип, сарала бээ минип, ат жетелеп, энесинин так өзүндөй сарала кулун ээрчиткен он эки жашар, жыңайлак Тарас Резунов баарынан озо чаап, дөбөдөгү кыштакка карай чү койду. Бир кара ит артын кылчак-кылчак карап коюп, жылкылардын алдында кубанычтуу жүгүрүп баратты. Чоң тойгон сарала кулун ак байпак шыйрактарын бир быякка, бир тыякка сырандата артта оюн салып келатты. Тарас үйгө жеткенден кийин аттан түшүп, жылкыларды дарбазага байлай салды да, үйгө кирди.

— Ай, уйкучулар, тургула!—деп кыйкырды ал оозгу үйдө таардын үстүндө жаткан карындаштары менен инисин ойготуп.

Аларды койнуна алып жаткан энеси небак туруп уй саап жүргөн.

Оля ыргып тура келип, саксайган узун ак саргыл чачын эки колу менен оңдомуш этти, аны менен чогуу жаткан Федя болсо тон менен башын чүмкөп алып дале ойгонгон жок, тек гана чапандын астынан чыгып турган мыйтыйган шыйрагын туурулган таманы менен сүрткүлөп койду.

Балдар кечээтен бери бүлдүркөн терүүгө барабыз деп камынып жүрүшкөн. Тарас болсо түнкү ат кайтаруудан келерим менен ойготом деп карындашына жана инисине сөз берип койгон.

Ал берген убадасына турду. Түндө бадалдын түбүндө отуруп уктап калган; эми уйкусу качкандыктан, жатып уктабай эле, кыздар менен бүлдүркөнгө бармакчы болду. Энеси ага бир кокозо сүт берди. Бир сындырым нанды өзү кесип алды да, столдун ар жагындагы бийик күрсүгө отуруп, жей баштады.

Ал жалаң көйнөк-шымчан болуп жолдун бортулдаган чаңына жыңайлак буттун бадырайган издерин түшүрө тыпылпйяй басып кетип баратканда, анын издери сыяктуу эле манжалары даана билинген жыңайлак буттардын бири чоң, бири кичине издери калган ушу жолдун те, баш жагындагы дүпүйгөн жашыл токойдун жанынан кызыл тазыл кийинген кыздар да көзгө чалынды. Кечээ кечтен бери өздөрүнө карап, кокозо белендеп алышкан кыздар өзөк да жалгабастан, нан да албастан, бурчтагы иконага эки ирет чокунуп алып, тышка жүгүрүп чыгышкан. Тарас бу кыздарды чоң токойдон өтүп, жолдон чыга бурула беришкенде кууп жетти.

Көк чалгынды да, караган-буталарды да, ал тургай жыгачтардын ылдыйкы шактарын да жылтырап шүүдүрүм каптаган, ошон үчүн кыздардын жыңайлак буттары заматта суу болуп, адегенде үшүп кетти, андан кийин бирде мамык чөптү, бирде уңкул-

чуңкул кургак жерди басканга жылый баштады. Токойдун ачык жери бүлдүркөндүү экен. Кыздар оболу былтыр жыгачы кыйылган жерге киришти. Чырпыктары жаңы гана узарайын деп калган экен, чыктуу майда бадалдардын арасын аласа чөп басыптыр, анын коюн-колтугуна али быша элек мала кызыл кожогаттар жашынган, ар кай жеринен чымкый кызыл бүлдүркөндөр кылтыят.

Баштарын жерден албай үч бүгүлө эңкейген кыздар күнгө тотуккан мыйтыгый колдору менен шып-шып терип, жаманын оозуна салып, жакшысын кокозуна салып бүлдүркөндүн кызыгына батып алышкан.

— Оля! Бери кел. Быякта тим эле жер жайнайт.

— ыя? Калп айтпа! Ау!— Алар бадалдардын арасына киришкенде, бири-биринен алыс кетпей үн алыша чакырышып жатты.

Тарас болсо алардан алыстап, жардын ар жагындагы бир жыл мурун кыйылган токойго кетти. Андагы караган-буталар, айрыкча жаңгак, клён бадалдары киши бою бийик. Чөбү не чыктуу, не калың. Бул жердин бүлдүркөнү чөптүн далдаасында тургандыктан барсайып чоң-чоң, ширелүү эле.

— Грушка!

— ыя!

— Карышкыр жок бекен?

— Карышкыр болсо эмне экен? Сен мени коркутпа. Мен деген коркпойм,—деди Грушка анан ал карышкырды ойлоп жатып, унутуп койгонбу, бүлдүркөндүн эң жакшысын кокозого салбай, оозуна сала берди.

— Биздин Тарас жардан ары кеткен го. Тараска-а!

— Мен мындамын!—деп жооп кайтарды Тарас жардын аркы бетинен. — Быякка келгиле.

— Көп болсо, барабыз.

Кыздар караган-буталарды кармап төмөн карай жарга түшүштү, анан өрмөлөп жардан чыгып аркы өйүзгө өтүштү. Күн нуруна карк болгон мына ушул жерде бүлдүркөнү жайнаган майда чөптүү жайыкка дароо кез келишти. Үн катпаган илбериңки эки кыздын колдору да, ооздору да тынбай иштеп жатты.

Аңгыча бир нерсе булт этип чыга калды эле, тунжураган теребелдин чөптөрү шуудурап, караган-буталары качырап сынгандай боло түштү.

Жүрөгү шуу дей түшкөн Груша жыгылып кетти да, терген бүлдүркөнүнүн тең жарымын төгүп алды.

— Энекебай — деп бакырып жиберген кыздын көзүнөн жаш тегерене түштү.

— Бул коён тура, коён! Тарас! Коён качты. Тигине, тигине! Оля эки кулагын сереңдетип, караган-буталарды аралай чаап качып бараткан сур коёнго кол нускады. — Сага эмне болду?— Коён көздөн кайым болгондон кийин Оля Грушкадан сурады.

— Карышкыр экен десем,— деп жооп берди Грушка, анан жүрөгү ордуна келген соң, көзүнөн жаш чыкканча каткырып сала берди.

— Ии, жинди десе.

— Жүрөгүм оозума кептеле түшпөспү!—деди Грушка коңгуроодой үн менен кыт-кыт күлүп.

Төгүлгөн бүлдүркөндү кокозого салып, андан ары жөнөштү. Күн да чыкты. Көк чалгындыш арасы ала-була кооздолуп, эми кыздарды белчесине дейре суу кылган шүүдүрүм тамчылары жылт-жулт этти.

Арылаган сайын бүлдүркөн көбүрөөк болот го деген үмүт менен улам ары бара берип токойдун тиги четине чыга жаздаган кыздардын кулагына кечирээк чыгып, бүлдүркөн терип жүргөн кыз-кыркындар менен катын-калачтардын шаңкылдаган үндөрү угулду.

Бүлдүркөн тергени келген Акулина жеңеге кезиккенде тигил эки кыздын кокозосу менен карапасы жарым-жартылай толуп калган эле. Башында шапкеси жок, жалаң көйнөк кийген курсагы чердейген, кыйшык, жоон бут, муштумдай бада Акулина жеңени бура бастырбай ээрчип алыптыр.

— Уйгактай жабышып алды,— деди баланы колуна алган Акулина кыздарга кайрылып. — Карай тургандай киши да жок.

— Азыр биз коёнду качырдык. Булт этти да, тыз коюп качып кетти...

— Муну кара!—Акулина ушинтти да, баланы колунан кайра түшүрдү.

Мына ушинтип сүйлөшүп жүрүп отуруп, кыздар Акулинадан бөлүнүштү да, өз ишин улантышты.

— Эми бир аз отура туралычы,— деди Оля бир жаңгактын көлөкөсүнө көчүк басып.

— Өлгүдөй чарчадым. Ай, ушу нан албаганыбызды карачы, жеп отурат элек.

— Менин да жегим келип атат,— деди Грушка.

— Ай, бу Акулина жеңе эмне мынча катуу кыйкырып атат? Уктуңбу? Ау, Акулина жеңе!

— Ольгушка-а!—деп жооп кайтара кыйкырды Акулина.

— Эмне болду?

— Бала силердин жаныңарда эмеспи?— деп кыйкырды Акулина те ылдый жактан.

— Жок.

Аңгыча караган-бута шуудурады. Ар жактан көйнөгүн тизесинен жогору түрүп алып, колуна баштык кармаган Акулина жененин өзү да көрүндү.

— Баланы көргөн жоксуңарбы?

— Көргөн жокпуз.

— Балакет баскырдыкы-ай! Мишка-а-а!

— Мишка-а-а!

Эч ким үн катпады.

— Ой, куураган жаным, адашып кетет эми. Чоң токойго кирип кетсе канттим.

Ордунан ыргып турган Оля Грушканы ээрчитип алып баланы издеп бир тарапка, Акулина жеңе экинчи тарапка кетти. Кайта-кайта кыйкырып Мишкалап чакырышты, бирок «ыя!» деген эч ким болбоду.

— Жүрбөй калдым,—деди Грушка артта кала баштап, бирок Оля туш тарапка көз чаптырып, бир быякка, бир тыякка чуркап, кыйкыра берди.

Депкирин таппай карбаластаган Акулинанын айкырган ачуу үнү те алыстагы чоң токойго жетип жатты. Таппай тажаган Оля эми кете берейин дегенде, бир бадалдын арасындагы жаш липанын дүмүрүнө жакын жерден алда кандай бир чымчыктын,— балапаны бар болсо керек,— бир нерсеге чый-пыйы чыгып чыркыраган үнүн угуп калды. Бул чымчык бир нерседен коркуп, бир нерсеге ачууланып алыптыр. Ошондо Оля ак гүлдүү калып, бийик чөп баскан бадал жакка бурулуп караса, анын так түбүндө токойдун бир да чөбүнө окшобогон көк бирдеме дөмпөйгөнсүйт. Кыз токтой калып, жакшылап караса, ал Мишка экен. Жанагы чымчык ушундан коркуп, ушуга ачууланып жаткан тура.

Мишка болсо курсагын чедирейтип, мыйтыйган колун башына жазданып, шишимик тарткан кыйшык буттарын сунуп жиберип, таттуу уйкуда жаткан экен.

Оля Акулина жеңени чакырды да, бөбөктү ойготуп, бүлдүркөндөн берди. Мындан кийин Ольгушка Акулинанын кенжесин кандай издеп тапканын жолдон жолуккан кишилерге, үйдө болсо энеси менен атасына, кошуналарына узун сабак кеп кылып айтып берди.

Күн небак чоң шашке болуп, жерди жана андагылардын баарын куйкалап жиберди.

— Оля! Жүр, сууга түшөлү,— дешти Оля кезиккен кыздар.

Ошентип, бул кыздар кол кармаша ыр ырдап, сууну көздөй жөнөштү. Суу ичинде чабалактап, буттарын тыбырчылатып чый-чуй эткен кыздар батыштан удургугай кара булут көчүп келатканын да, күндүн көзү бирде жашынып, бирде ачылып жатканын да, кайың жалбырагы жана гүл кандай буруксуп, күн кандай күркүрөп жибергенин да байкабай калышты. Кыздар кийинип болгончо жамгыр шатыратып төгүп жиберди да, алардын өтмө катарларынан өтүп кетти.

Киргил тарткан көйнөктөрү эттерине чып жабышкан кыздар үйлөрүнө жүгүрүп келишти, анан тамак ичип алышкан соң, талаада картөшкө айдап жүргөн аталарына тамак көтөрүп барышты.

Кыздар кайтып келип, түшкү тамакты ичип болушкандан кийин көйнөктөрү шуудурап кургап калды. Алар бүлдүркөндүн ирдүүсүн иргеп чөйчөктөргө салышты да, акчаны көбүрөөк берген Николай Семенычтын дачасына алып барышты; бирок бул жолу кыздардын бүлдүркөнүң албай коюшту.

Күндүн ысыгынан эзиле, чатырдын астында чоң креслодо отурган Мари бүлдүркөн көтөргөн кыздарды көргөндө, колундагы желпигичти сермеди.

— Кереги жок, албайбыз.

Бирок классикалык гимназияда аябай чарчагандыктан эс алып, коңшулары менен крокет¹ ойноп жүргөн он эки жаштагы улуу баласы Валя бүлдүркөндү көрө замат Олянын жанына жетип келди да:

— Канча?— деп сурады.

— Отуз тыйын,— деди кыз.

— Көп го,— деди Валя. Анын минтип «көп го» деп айтышынын себеби, чоң кишилер дайым ушинтип айтышчу. — Коё тур, үйгө кирип чыгайын,— деди да, нянясына жүгүрүп кетти. Ошол арада Оля менен Грушка кандайдыр бир кичинекей үйлөр, токойлор, бактар ичинен көрүнгөн айнек шарга кызыга карап турушту. Мына ушул шар да, башка көп нерселер да алар үчүн таң каларлык болучу, анткени алар өздөрү үчүн сырдуу жана түшүнүксүз болгон мырзалардын дүйнөсүнөн баарынан да эң кереметтүү нерселерди күтүшкөн эле.

Валя нянясына жетип келип, андан отуз тыйын сурады. Нянясы жыйырма тыйын эле жетет деди да, сандыкчадан ага тыйын алып берди. Анан ал кечээки азаптуу түндөн кийин эми гана төшөктөн туруп, чылым чегип, газета окуп отурган атасын айлана өтүп, жыйырма тыйынды кыздарга карматты да, бүлдүркөндү талинкеге салып алып, апылдата жеп кирди.

Үйүнө кайткан соң, Оля түйүнчөктү тиштеп чечти да, андагы жыйырма тыйынды энесине сунду. Энеси акчаны катып койду да, өзөнгө алып барып жууш үчүн кирлерди жыйнады.

Эртең мененки тамактан кийин атасы менен картөшкө айдап келген Тарас болсо бул мезгилде дүпүйгөн эмендин көлөкөсүндө уктап жаткан; атасы болсо догорулуп тушалган атка көзөмөл болуп ушул жерде отурат; башка бирөөлөрдүн жеринин четинде оттоп жүргөн ат кайсы убакта болбосун сулуга же бирөөнүн чабындысына кирип кетиши мүмкүн эле.

Николай Семенычтын үй-бүлөсүнүн абалы бүгүн да демейдегисиндей болучу. Баары ойдогудай. Үч түрдүү даамдан турган эртең мененки тамак белен, ага чымын

¹ Жыгачтан жасалган шарларды, топторду узун таяк менен уруп, тоголотуп ойнолуучу оюн.

конуп үлгүргөн, бирок эч ким келе элек, себеби тамакка эч кимдин табити тартпай турган.

Николай Семеныч бүгүн газеталардан өзү окуган макалаларда айтылгандай өз пикирлеринин тууралыгына канаатанып калган Мари да туталанбай жоош, анткени Гоганын заң таштаганы жакшы болучу. Доктордун жаркылдап калышынын себеби, өзү сунуш кылган дарылар даба болгон. Валянын алымсынып калышынын себеби, бир талинке бүлдүркөндү бүт жеп түгөткөн эле.

Лев Николаевич Толстой

ПОВЕСТИ И РАССКАЗ

(на киргизском языке)

Издательство «Кыргызстан»

Которгон Ш. Келгенбаев
Рецензиялаган С. Наматбаев
Редактору Т. Болчуров
Кенже редактору М. Шералиева
Көркөм редактору С. Ямгырчиев
Көркөмдөгөн У. Осмоев
Тех редактору Л. Шевченко
Корректору Ш. Саадатова

ИБ № 4221

Терүүгө 02. 06. 87. берилди. Басууга 01. 09. 87. кол коюлду. Китеп-журнал кагазы.

Адабий ариби, жөнөкөй ыкма менен басылды. Форматы 84X108^{1/32}. 10,0 физ.

басма табак. 16,80 шарттуу басма табак. 18,395 учеттук басма табак, 16,905 боёк түшүрүү. Тиражы 8000, Заказ № 224. Баасы 1 с. 70 т.

Элдердин достугу ордендүү «Кыргызстан» басмасы. 720737. ГСП. Фрунзе шаары.
Совет көчөсү 170.

Кыргыз ССР басма, полиграфия жана китеп соода иштери боюнча мамлекеттик комитети. Кыргыз ССРинин 50 жылдыгы атындагы Кыргызполиграфкомбинаты. 720461, ГСП, Фрунзе 5. Жигули көчөсү 102.

Толстой Лев Николаевич.

Т 53 Повесттер жана аңгеме / Котор. Шералы Келгенбаев; Көркөмдөгөн
У. Осмоев. — Ф.: Кыргызстан, 1988.-320 б. ISBN 5-655-00170-5

Жыйнакка «Казактар», «Ажымурат» повесттери жана «Бүлдүркөн» аңгемеси кирди.

Т $\frac{4702010100-28}{М 451 (17)-88}$ 180-88

ББК 84 Р1-44